

ROZVOJ ÚZEMÍ VE VÝCHOVĚ A VZDĚLÁVÁNÍ

Ladislav Lábus

Vzdělávání urbanistů v České republice je tradičně spojeno se vzděláváním architektů. Článek se věnuje vývoji architektonických programů na fakultách architektury se zaměřením na výuku prostorového plánování na Fakultě architektury ČVUT v Praze a iniciativám České komory architektů (ČKA), která se od počátku svého vzniku věnuje vzdělávání architektů na vysokých školách. V posledních letech se členové Pracovní skupiny pro vzdělávání ČKA zapojili do procesu revize rámcových vzdělávacích programů na základních školách v souladu s cíli Politiky architektury a stavební kultury (PASK) v oblasti vzdělávání. V obecné rovině je zmiňována ve vzdělávání architektů-urbanistů potřeba hledání nových forem výuky a transformace struktury a obsahu studijních plánů.

Rozvoj území i stavební kultury jsou úzce spjaté nejen se vzděláváním a s výkonem profese architektů a urbanistů, ale i stavitelů a stavebníků. V obecné rovině velmi souvisí také s výchovou a reflexí vystavěného prostředí na školách a v médiích. A také s naší vírou v principy demokracie při spoluúčasti na uspořádání obce, společnosti a světa. Po roce 1990 se vrátila svoboda nejen do výkonu povolání i podnikání a také na vysoké školy, ale i do našeho každodenního společenského i osobního života. Projevující se zpočátku ojedinělou intenzitou elánu, tvořivosti a podnikavosti, ne vždy však provázených vyváženou pozicí a rolí zodpovědnosti.

Ve své době nezbytný a pozitivní vliv zavedení uplatňování neviditelných orgánů trhu se projevil i diskreditací činností spojených s plánováním, včetně plánování rozvoje území. Když se kácel les centrálně plánovaného hospodářství, ve snaze obnovit prales volného trhu těch neviditelných orgánů, létaly i třísky plánování měst a obcí, natož krajiny. Tento dobový horizont averze vůči plánování rozvoje území se podařilo ve velkém měřítku postupně překonat, ale nadále platí v měřítku regulačních plánů. Vývoj změny relace míry liberalismu v plánování se však měnil a vyvíjel obdobně i v zemích, které systém neviditelných orgánů řídí trhy nikdy zcela neopustily.

Tento pohled na územní plánování v posledních kristových letech od sametové revoluce není projevem distance od tohoto vývoje. Palčivé a viditelné jsou jizvy nevratných ran jen v místech, kde je zřejmá absence dohody o rozvoji území. Zejména se to týká překotné výstavby a rozšiřování sídel či skladových areálů

ve volné krajině spojených s neudržitelným tempem výstavby na orné půdě. Taková výstavba by třeba kolem Prahy nevznikala v takovém rozsahu, kdybychom se byli schopni na úrovni územního plánu Prahy dohodnout na rozvoji obrovských ladem ležících „rozvojových“ území. Rigidnost, setrvačná strnulost a přemíra určitosti územního plánu Prahy má možná větší vliv na negativní tendence vývoje území kolem metropole pod taktovkou neviditelných orgánů, než absence regulačních plánů i obecná dobová averze vůči plánování. Tento problém v posledních letech přikrmujeme zaváděním formálních administrativních standardů při pořizování územních plánů.

Připomínání problémových míst na obou stranách diskurzu o potřebě volnosti či svázanosti regulí územních plánů je třeba z důvodů akutní potřeby najít konsensus těch, kteří se „hašteří“ o tyto dílčí problémy vývoje a stavu plánování v posledních dekadách, zatímco nám ujíždí vlak reality zástavby území kolem měst a obcí.

Výchova, vzdělávání a výkon profese

Výchovou dětí i reflexí v médiích můžeme zásadně ovlivnit vnímání a vztah i respekt společnosti k hodnotám vystavěného i krajinného prostředí. Bez širokého zájemství povědomí významu a citlivosti k těmto hodnotám nelze dosáhnout opravdové kultivace a zvyšování standardu architektury a stavební kultury i rozvoje území. Význam výchovy a médií na úroveň vystavěného a krajinného prostředí kolem nás reflektuje i vládní strategický dokument Politika architektury a stavební kultury (PASK), kde vzdělá-

vání a média patří k jedněm z klíčových témat. Ambiciózní cíle PASK na poli výchovy dětí na základních a středních školách se bohužel nepodařilo naplnit, ale současná celková revize rámcových vzdělávacích programů na základních školách snad přinese v této věci změnu.

Vysokoškolské vzdělávání urbanismu a územního plánování je v České republice, a bylo dlouhodobě i v Československu, spojeno se vzděláváním architektů. Což se propsalo i do názvů studijních programů – Architektura a urbanismus či Architektura a stavba měst nebo Architektura (včetně stavby měst a územního plánování). Pouze v letech 1976 až 1990, po opětovném vyčlenění fakult architektury ze stavebních fakult, bylo vzdělávání architektů krátce rozděleno na obor Architektura a obor Urbanismus a územní plánování.

V té době bylo studium architektury ve své podstatě rozčleněno dokonce na tři větve, již od roku 1948 byl totiž z oboru „Architektura a pozemní stavitelství“ vyčleněn směr „Pozemní stavitelství“. Vzdělávání architektů si však vždy uchovalo svoji příslovečnou všeobecnost a komplexnost, včetně oblastí pozemního stavitelství i urbanismu. Po roce 1989 byly oba obory na fakultách architektury v Praze i v Brně opět sloučeny do jednoho studijního programu – Architektura a urbanismus. Transformace oborů Pozemního stavitelství na architektonické programy na fakultách stavebních byla pomalejší. Dnes obdobnou segmentaci vzdělávání architektů ani neumožňuje legislativa a požadavky na komplexnost vzdělávání a uznávání kvalifikace architektů a urbanistů, jednoznačně definované zákonem či směrnicí na národní i evropské úrovni.

Snahy Fakulty architektury ČVUT v Praze (FA ČVUT) o nabídku specifických programů či modulů Prostorového plánování zaměřených více na plánování než běžné studium programu Architektura a urbanismus, jsou dlouhodobě konfrontovány s malým zájmem studentů. V první polovině 90. let FA ČVUT akreditovala společný meziuniverzitní šestiletý program Prostorové plánování, do kterého se však z důvodu nezájmu uchazečů po třech letech přestalo přijímat. K tomuto tématu se FA ČVUT nedávno vrátila založením nového „modulu“ studia navazujícího magisterského programu Architektura a urbanismus – Prostorové plánování, který si volí každý rok přibližně 2–3 studenti. Program i modul Prostorového plánování byly založeny na principu implementace předmětů a ateliérů zaměřených na plánování do běžného studijního programu v rámci kreditů určených na volitelné předměty, aby jeho absolventi nepřišli o tzv. „uznané vzdělání“ pro autorizační obor Architektura.

Česká komora architektů (ČKA; dále též komora) se od počátku intenzivně věnuje zejména vzdělávání architektů na vysokých školách, ale v posledních 16 letech se zabývá i výchovou dětí v oblasti vystavěného a krajinného prostředí na základních a středních školách sledovanou tehdy v rámci „Programu státní politiky architektury“ schváleného představenstvem komory v roce 2007. Následně se s Ministerstvem pro místní rozvoj aktivně podílela na přípravě mezinárodní konference zaměřené na politiky architektury – EFAP 2009, z velké části věnované vzdělávání, na které představitelé komory podepsaly s ministrem školství „Memorandum o vzdělávání a architektuře“. ČKA se nadále snažila o legislativní zakotvení politik architektury v ČR – v roce 2014 se zapojila do přípravy PASK a v minulých letech do hodnocení implementace témat a cílů PASK i jejich aktualizace. V současné době se členové Pracovní skupiny pro vzdělávání ČKA zapojili do procesu revize rámcových vzdělávacích programů na základních školách.

Hlavním tématem komory na poli vzdělávání v oblasti architektury však zůstává sledování a hodnocení vysokoškolských studijních programů. V souladu se zákonem a Autorizačním řádem vede komora tzv. „Seznam škol s uznaným a příbuz-

ným vzděláním ČKA“ pro autorizační obory, které spravuje. Přitom uznané vzdělání je přiznáno jen absolventům magisterských programů, které splňují podmínky požadované zákonem a evropskou směrnicí, absolventi bakalářských programů mají vzdělání příbuzné. V současné době má uznané vzdělání pro autorizační obor Architektura a obor Územní plánování celkem devět vysokých škol, jedna škola má uznané vzdělání pro obor Územní plánování a tři školy pro obor Krajinářská architektura.

Vloni jsme si připomínali třicáté výročí vzniku ČKA a ČKAIT. V roce 1992 se podařilo integrovat všechny tři příbuzné autorizační obory – Architektura, Územní plánování a Krajinářská architektura ovlivňující kvalitu vystavěného a krajinného prostředí do jedné profesní komory. Tuto kumulaci, kvitovanou i zahraničními partnery, oceňujeme stále zřetelněji právě v době, kdy zažíváme zvětšování měřítka projektů a prolínání disciplín těchto profesí.

V roce 2016 se obdobnou integraci podařilo uskutečnit novelou vysokoškolského zákona (zákon č. 111/1998 Sb., ve znění pozdějších předpisů) i na poli vysokoškolského vzdělávání architektů, plánovačů a krajinářů. Tehdy byla legislativně zakotvena nová vyšší struktura členění studijních programů na vysokých školách do tzv. oblastí vzdělávání, které mají obdobné požadavky – rámce na uznávání kvalifikace. Tehdy se podařilo začlenit do jedné oblasti vzdělávání Architektura tři tzv. „typické studijní programy“ – Architektura a urbanismus, Územní plánování a nově také Krajinářská architektura, která byla do té doby v systému studijních programů řazena do studijních programů v oblasti zemědělství a lesnictví.

Všeobecnost a komplexnost programu Architektura a urbanismus

Přestože se neustále rozšiřuje škála znalostí, dovedností i schopností, které dnes musí architekt i urbanista ovládat, jejich vzdělávání si uchovává svoji komplexnost a celistvost i s tím spojenou povšechnost. Udržitelnost této tendence se opakovaně vrací jako téma diskusí o vývoji

vzdělávání v této oblasti na profesních i akademických platformách. V 90. letech byl aktuální diskurz o schopnosti absorbovat narůstající potřebu manažerských znalostí a schopností, dnes zažíváme obdobnou situaci erupce spektra vědomostí a dovedností v oblasti počítačového navrhování a udržitelnosti.

Na aktuální téma „Nové dimenze – zvětšování měřítka a prolínání profesí“ jsme v roce 2021 na FA ČVUT v Praze pořádali výroční konferenci Evropské asociace architektonického vzdělávání (EAAE). Konference potvrdila, že přestože vývoj spěje v jiných oborech ke specializacím, je možná právě proto třeba vzdělávání architektů i urbanistů nadále pojímat společně, celistvě a komplexně. Udržitelnost ještě více rozvírá spektrum témat a oblastí nezbytných pro navrhování staveb a plánování sídel. V týmech projektantů a plánovačů proto musí být dirigent, který zná celou partituru.

Zvětšující se rychlost změn i množství informací a potřebných znalostí i schopností však již nebude možné učit dosavadními postupy, bude nutné zvolit novou strategii. Pokud nechceme opustit princip univerzality vzdělávání architektů-urbanistů, což se zatím neděje, naopak i v programech a oborech dříve více specializovaných bude tendence rozšiřovat všeobecný základ studia, je třeba hledat prostor jinde. Reformou a transformací struktury i obsahu studijních plánů. Nikoli prodloužením studia, bylo by to proti současnému trendu učit spíše jen základní znalosti i schopnosti a předpokládat potřebu, v budoucnu spíše nezbytnost celoživotního vzdělávání absolventů.

V dnešní dynamické době nemůžeme nadále podléhat iluzi, že to, co předáváme našim studentům, zcela zajistí jejich budoucnost a vystačí si s tím po celou praxi. Klíčovým hlediskem transformace výuky na vysokých školách, nejen v architektonických programech, by měla být snaha, aby vše, co se na škole studenti naučí a osvojí si, pokud možno neztrácelo hodnotu a platnost i v nových podmínkách. Paradoxně to však neznamená preferovat jen implementaci všeho nového, co větší rychle stárne, ale rozeznávat a vážit si toho, co prokazatelně trvale patří k nezbytné výbavě vzdělávání i tvořivému výkonu profese architektů a plánovačů.

Na tuto realitu je nutné reagovat především pečlivým výběrem opravdu základních informací, které škola potřebuje studentovi sdělit. A naše snaha by se měla soustředit také na zvládnutí orientace a schopnosti využití těchto informací.

Stanovení současného penza znalostí, je velice obtížné tím spíše, že škola musí nadále garantovat, že její absolvent dokáže vyprojektovat realizovatelnou a dobře fungující stavbu či dobrý územ-

ní plán, což se v dnešní době může jevit apologetům progresivních tendencí a teorií v architektuře i urbanismu jako nepodstatný problém.

*prof. Ing. arch. Ladislav Lábus
předseda Pracovní skupiny vzdělávání při ČKA
vysokoškolský pedagog na FA ČVUT v Praze
emeritní děkan FA ČVUT v Praze*

ENGLISH ABSTRACT

Spatial Development in Education and Training, by Ladislav Lábus

The education of urban planners in the Czech Republic is traditionally connected with the education of architects. The article focuses on the development of architectural programmes at faculties of architecture with a focus on teaching of spatial planning at the Faculty of Architecture of the Czech Technical University in Prague and the activities of the Czech Chamber of Architects (CCA), which has been dedicated to the education of architects at universities since its foundation. In recent years, members of the CCA Education Working Group have been involved in the process of revising the framework curricula in primary schools in relation to the objectives of the Architecture and Building Culture Policy (PASK) in the field of education. In general terms, the need to look for new forms of teaching and to transform the curricula structure and content has been emphasized in the education of urban architects.